

Ryszard Studenski

"Człowiek wobec zagrożeń,
psychologiczne uwarunkowania
oceny i akceptacji ryzyka", Maryla
Goszczyńska, Warszawa 1997 :
[recenzja]

Chowanna 1, 91-93

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1998	R. XL (LI)	T. 1 (10)	s. 91–93
------------	--	---------------	---------------	--------------	----------

Maryla Goszczyńska:
Człowiek wobec zagrożeń,
psychologiczne uwarunkowania oceny
i akceptacji ryzyka.
Warszawa, Wydawnictwo „Żak”
1997, ss. 227

Podejmowanie ryzyka jest warunkiem uczenia się, rozwoju i sukcesów, a także szeroko rozumianego postępu. W wielu przypadkach podjęcie ryzyka staje się jednak przyczyną niepowodzeń, straty lub krzywdy. Istnieją sytuacje, w których podejmowanie ryzyka jest wskazane, oraz inne, kiedy zasadne okazuje się jego niepodejmowanie lub zaniechanie.

Warunkiem trafnego decydowania i sprawnego funkcjonowania w sytuacji ryzyka jest posiadanie wiedzy o jego naturze oraz pułapkach, jakie sami zastawiamy na siebie wskutek popełniania błędów w postrzeganiu zagrożeń, optymistycznego oceniania szansy powodzenia oraz nadmiernej koncentracji na wartości wyniku z pominięciem trudności i przeszkód w jego osiągnięciu. W innych przypadkach, stojąc u progu sukcesu, wskutek nierealistycznego pesymizmu i przesadnej oceny prawdopodobieństwa niepowodzenia, nie podejmujemy aktywności mającej dużą szansę powodzenia. Tą zawiłą, skomplikowaną i niedostatecznie jeszcze zbadaną problematykę postrzegania, oceny i akceptacji ryzyka przedstawiła Maryla Goszczyńska w książce *Człowiek wobec zagrożeń...*, w sposób interesujący i przystępny dla czytelników chcących wzbogacać swoją wiedzę psychologiczną.

Celem książki M. Goszczyńskiej było dokonanie syntezy psychologicznych badań dotyczących poznawczych i społecznych uwarunkowań oceniania oraz akceptowania ryzykownych działań, zdarzeń, stanów rzeczy. Cel ten Autorka postanowiła zrealizować poprzez podjęcie próby odpowiedzi na następujące pytania:

- Jakie atrybuty ryzykownych działań ludzie biorą pod uwagę i jaką przypisują im wagę, gdy dokonują oceny ich ryzykowności?
- Jakie i czym są uwarunkowanie błędy popełniane w procesie oceniania zdarzeń ryzykownych?
- Według jakich reguł tworzona jest poznawcza reprezentacja ryzykownych działań i jakie czynniki wpływają na względną stałość tej reprezentacji?
- Które z czynników i w jakim stopniu decydują o ocenie wielkości zagrożenia?
- Jaką rolę odgrywają podmiotowe właściwości człowieka, takie jak: cechy temperamentalne, lęk, poczucie kontroli, poziom samooceny w ocenianiu i akceptacji ryzyka, a jaka jest rola w tym procesie czynników sytuacyjnych i makrośrodowiskowych?

W dziewięciu rozdziałach książki Autorka przedstawiła: związek ryzyka z celową działalnością człowieka, definicje ryzyka, proces tworzenia subiektywnej reprezentacji ryzyka, przyczyny i rodzaje błędów popełnianych w ocenie i percepcji zdarzeń ryzykownych, wpływ czynników sytuacyjnych, środowiskowych, podmiotowych na ocenę wielkości ryzyka, znaczenie kulturowych i socjoekonomicznych zmiennych w identyfikacji oraz ocenie wielkości zagrożeń, a także uwarunkowania spostrzegania ryzyka w środowisku pracy. W ostatnim, dziewiątym rozdziale recenzowanej książki, przedstawiono wnioski i perspektywy dalszych badań.

Odpowiadając na postawione we wstępie pytania, Autorka wiąże ryzyko z celową działalnością człowieka, a zwłaszcza z zachowaniem transgresyjnym. Pojęcie ryzyka jest wieloznaczne i rozmaicie definiowane. W praktyce jest szacowane za pomocą różnych metod i skal, co prowadzi do nieraz dużego zróżnicowania wyników. Preferowane są mało precyzyjne, werbalne skale ocen. Wielkość ryzyka ocenia się na podstawie postrzeganych cech i skutków zagrożeń, zmiennych sytuacyjnych i środowiskowych, cech podmiotowych oraz czynników kulturowych i socjoekonomicznych.

Do cech zagrożeń związanych z ryzykiem należą m.in.: stopień kontrolowalności zagrożenia, wielkość i specyfika skutków jego aktywizacji, obserwalność, wpływ na życie i zdrowie przyszłych pokoleń oraz stopień dobrowolności ekspozycji na jego działanie.

Ocena wielkości ryzyka pozostaje w związku z rolą, jaką ludzie odgrywają wobec ocenianej sytuacji. Robotnicy zazwyczaj oceniają ryzyko utraty życia lub zdrowia w pracy jako większe od szacowanego dla tych samych prac przez ich przełożonych. Przyczyny wypadków są przez robotników traktowane jako skutek działania czynników sytuacyjnych lub środowiskowych, natomiast ich

przełożeni w przyczynowości wypadkowej dostrzegają głównie niebezpieczne zachowania sprawców wypadków.

Spośród cech podmiotowych za wpływające na ocenę wielkości ryzyka uznawane są cechy temperamentu, poziom lęku, umiejscowienie kontroli oraz samoocena.

Bardzo interesujące dane, pochodzące w dużej części z badań własnych M. Goszczyńskiej, wskazują na kulturowe uwarunkowanie oceny ryzyka. Ocena ryzyka tych samych zagrożeń, powodowanych przez wielkie technologie, czynniki cywilizacyjne, środki medyczne oraz różne rodzaje niebezpiecznej aktywności rekreacyjnej, dokonywana przez Amerykanów, Norwegów, Polaków i Węgrów prowadziła do rozbieżnych wyników. Różnice w ocenie ryzyka mogą być, zdaniem Autorki, następstwem politycznego i ekonomicznego zróżnicowania poszczególnych społeczeństw oraz niejednakowego dostępu do informacji o skutkach zagrożeń cywilizacyjnych, umieralności, o katastrofach i wypadkach.

W postrzeganiu i ocenie ryzyka popełniane są liczne błędy, będące m.in. następstwem niedostatecznej wiedzy o zagrożeniach, niedoceniania prawdopodobieństwa własnego uczestnictwa we względnie często zdarzających się niebezpiecznych wydarzeniach, przeceniania możliwości zajścia mało prawdopodobnych wydarzeń o dużych negatywnych skutkach, a także powstające wskutek przeceniania szans własnego powodzenia w podejmowanych niebezpiecznych przedsięwzięciach. Błędy w ocenie ryzyka popełniane są często w pracy zawodowej. Polegają one najczęściej na niedocenianiu zagrożeń stwarzanych przez czynniki szkodliwe dla zdrowia oraz wynikają ze zbytniego zaufania do własnych sprawności w czasie odstępstw od obowiązujących przepisów bezpieczeństwa. To w ich następstwie dochodzi do chorób zawodowych, zdarzają się wypadki i katastrofy.

Dużym walorem recenzowanej pracy jest obszerny i staranny dobór literatury, która zawiera wszystkie znaczące pozycje światowego dorobku w dziedzinie badań psychologicznej problematyki ryzyka.

Wydaje się, że książkę M. Goszczyńskiej wzbudzi duże zainteresowanie zarówno wśród psychologów, jak i specjalistów zajmujących się profesjonalnie problematyką ryzyka, bezpieczeństwa oraz ogólnie rozumianych zagrożeń. Nie tylko z powodu prezentacji nowej i ważnej problematyki, ale głównie dlatego, że została napisana jasno, rzeczowo i z myślą o czytelniku.

Ryszard Studenski